

2.2019 Pääkirjoitus

Ammatillisen koulutuksen uudistus: uhka ja mahdollisuus

Annukka Tapani

VTT, yliopettaja

Tampereen ammattikorkeakoulu

annukka.tapani@tuni.fi

Anu Raudasoja

KT, koulutuspäällikkö

HAMK Ammatillinen opettajakorkeakoulu

anu.raudasoja@hamk.fi

Petri Nokelainen

FT, professori

Tampereen yliopisto

petri.nokelainen@tuni.fi

Vuoden 2018 alusta uudistunut ammatillinen koulutus on herättänyt monenlaisia tunteita ja ajatuksia: jäävätkö opiskelijat ilman opetusta, oman onnensa nojaan? Mikä on opettajan tehtävä, kun työpaikoilla tapahtuvaa oppimista lisätään? Miten työpaikkaohjaajat selviävät lisääntyvästä ohjaustehtävästään? Kenellä on kokonaisvastuu? Aihetta on puitu median eri foorumeilla. Julkisessa keskustelussa am-

matillisen koulutuksen reformia eli uudistusta on pidetty jopa epäonnistuneena ja ammatillisen koulutuksen tilaa on kuvattu huolestuttavana. Huoli johtuu esimerkiksi lähiopetuksen vähenemisestä, opiskelijoilta vaadittavasta liiallisesta itseohjautuvuudesta ja ammatillisen koulutuksen laatuun liittyvistä kysymyksistä. Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen (Karvi) toteuttamien arviointien mukaan uudistuksella on hyvät edellytykset onnistua, mutta siihen liittyvät riskit tulee tiedostaa ja niitä tulee seurata (Hiltunen, Goman, Kilpeläinen, Korpi, & Vettenniemi, 2018).

Tarve ammatillisen koulutuksen uudistumiselle kumpuaa paljolti työelämästä ja sen muutoksista: osaajia tarvitaan nopeammin, joustavammin ja dynaamisemmin. Tätä varten on ollut tarpeen yhtenäistää myös ammatillisen koulutuksen lainsäädäntöä (Virolainen, 2018). Aiemmat lait ammatillisesta peruskoulutuksesta ja ammatillisesta aikuiskoulutuksesta yhdistettiin uudeksi ammatillisen koulutuksen laiksi, joka tuli voimaan 1.1.2018 alkaen (Laki ammatillisesta koulutuksesta 2017/531). Uuden lain keskeisinä lähtökohtina ovat osaamisperusteisuus sekä asiakas- ja työelämälähtöisyys. Lisäksi tavoitteena on yksilöllisten opintopolkujen ja työpaikalla tapahtuvan oppimisen lisääminen. Arviointien perusteella osaamisperusteisuus onkin antanut hyvän pohjan ammatillisen koulutuksen muutokseen ja vienyt koulutusta oikeaan suuntaan (Hiltunen ym., 2018).

Ammatillisen koulutuksen uudistus toi mukanaan muutoksia niin opettajalle, opiskelijalle, työelämälle kuin koulutuksen järjestäjällekin. Opettajan työtä luonnehditaan enemmän ohjaavaksi ja valmentavaksi, jaetuksi asiantuntijuudeksi monipuolisissa oppimisympäristöissä (Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2019). Yhdeksi kriittiseksi menestystekijäksi onkin nostettu opetushenkilöstön ja työpaikkaohjaajien osaamisen ja pedagogiikan kehittäminen, kun opinnot yksilöllistyvät ja oppimisympäristöt monipuolistuvat (Hiltunen ym., 2018).

Opiskelijalle mahdollistuvat yksilölliset opintopolut, hakeutuminen koulutukseen läpi vuoden ja painopisteen siirtyminen puuttuvan osaamisen hankkimiseen (Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2019). Opiskelijat ovat kokeneet uudistusten vahvuuksina erityisesti työssäoppimisen ja opintojen henkilökohtaistamisen. Kehit-

tämiskohteina opiskelijat ovat nostaneet esiin toimintatapojen epäyhtenäisyyden sekä sen, että yksilölliset ja joustavat opintopolut antavat kyllä opiskelijoille mahdollisuuksia edetä opinnoissaan omien tavoitteidensa ja valmiuksiensa mukaisesti, mutta tähän tarvittaisiin enemmän tukea ja ohjausta (Hiltunen ym., 2018).

Työelämä pääsee entistä enemmän varmistamaan tutkintojen laatua ja näytöt järjestetään ensisijaisesti aidoissa työelämän ympäristöissä ja tilanteissa. Työpaikkaohjaajat ovat merkittävässä tehtävässä sekä ohjaajina että arvioitsijoina (Rintala, Mikkonen, Pylväs, Nokelainen, & Postareff, 2015). Koulutuksen järjestäjille muutoksina ovat esimerkiksi yksi rahoitusjärjestelmä, tutkintojen väheneminen ja laaja-alaistuminen sekä tutkintojen ja työllistymisen vaikutus rahoitukseen (Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2019). Uudistuksen myötä koulutuksen järjestäjien autonomia ja vastuu ovat lisääntyneet (Hiltunen ym., 2018).

Ammatillisen koulutuksen keskeisenä uhkana on nostettu esiin oppilaitoksessa tapahtuvan lähiopetuksen määrällinen väheneminen, joka lisää opiskelijoiden itseohjautuvuuden vaatimusta osaamisen hankkimisessa (Pylväs, Nokelainen, & Rintala, 2018). Uhaksi on nostettu myös työpaikkojen haluttomuus ottaa lisääntyvää opiskelijamäärää vastaan osaamista hankkimaan, koska se vaatii työpaikoille työpaikkaohjaajia ja vie siten työpaikkojen resurssia pois tuottavasta työstä. Hiltunen ym. (2018) ovat todenneet haasteiksi myös esimerkiksi osaamisen hankkimiseen soveltuvien työpaikkojen saatavuuden sekä työpaikoilla annettavan ohjauksen riittävyden ja laadun sekä uudistuvan rahoitusjärjestelmän kyvyn turvata laadukas koulutus. He toteavat uhkana ja huolena esitetyn ajatuksia siitä, miten es-

tää osaamisen tason kannalta haitalliset ilmiöt, kuten osaamisvaatimusten madaltuminen ja osaamisen kapea-alaistuminen.

Julkisessa keskustelussa on nostettu esiin myös huoli ammatillisen koulutuksen tuottamasta osaamisesta. Karvin arviointien mukaan opiskelijoiden ammatillinen osaaminen näytöillä mitattuna on keskimäärin hyvää, paikoin jopa erinomaisista (Hiltunen ym., 2018). Lisäksi monet opettajat kantavat huolta opiskelijoiden jatko-opiskeluvalmiuksista, kun tavoitteena on, että vähintään puolet nuorista suorittaa korkeakoulututkinnon (Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2018, s. 6). Uhkakuvia herättää myös opettajan työn pirstaloituminen: opettajan osaamistarpeiksi onkin tunnistettu ohjaus-, henkilökohtais-työelämä-, verkosto- ja asiakkuusosaaminen, laatutietoisuus, uudenlaisten oppimisen tapojen ja mahdollisuuksien tunnistaminen sekä oman työn johtaminen (Heinilä ym., 2018). Toisaalta moniosaajuuden vaade on myös heijastusta ammatillisen opettajan työn yhteiskunnallisesta luonteesta. Yhteiskunta vaatii opettajuutta ja koko ammatillista koulutusta muuttumaan, kun taas opiskelijoiden toiveet ovat vielä melko perinteisiä: ohjaava ja opiskelijälähtöinen opettaja on hyvä, samoin opettajan toivotaan olevan myös aidosti opettaja (Maunu, 2018).

Uhkissa piilee myös monia mahdollisuuksia: opettajien yhteisiä keskusteluja ja tiimityötaitoja tarvitaan entistä enemmän, jolloin osaamista voidaan jakaa ja keskittyä syventämään omia vahvuuksia, mutta myös yhdessä kehittymään. Kukkonen (2018) on tunnistanut opettajalle yhdeksän erilaista identiteettipositiota aina substanssin asiantuntijasta ja elämismaailman ymmärtäjästä organisaation uudistajaan ja kasvattajaan. Tämä jos mikä haastaa opettajat todelliseen yhdessä tekemisen kult-

Julkisessa keskustelussa on nostettu esiin myös huoli ammatillisen koulutuksen tuottamasta osaamisesta.

tuuriin. Opetus- ja kulttuuriministeriön (2019) mukaan yksi tärkeimmistä mahdollisuuksista on osaamisperusteisuus. Sen lähtökohtana on, että opiskelijan olemassa oleva osaaminen arvioidaan osaamisen tunnistamisen ja tunnustamisen kautta, jolloin samaa asiaa ei tarvitse opiskella uudelleen. Reformin myötä opiskelu henkilökohtaistuu: opiskelija voi keskittyä puuttuvan osaamisen hankkimiseen joko koulutus- tai oppisopimuksella, mutta myös niitä vuorottelemalla. Mikäli koko tutkinnon suorittaminen ei ole opiskelijalle mahdollista tai tarpeellista, hän voi suorittaa myös tutkinnon osan kerrallaan. Uudistunut malli tuo joustavuutta ja tukee jatkuvaa oppimista. Ammatillisen koulutuksen uudistuksen suurena mahdollisuutena ovatkin opiskelijan henkilökohtaiset opintopolut ja joustavat, entistä nopeammat siirtymät työelämään.

Tässä numerossa ammatillisen koulutuksen uhkiin ja mahdollisuuksiin tartutaan neljän vertaisarvioidun artikkelin voimin. Satu Niittyalahti, Johanna Annala ja Marita Mäkinen (2019) nostavat esiin *opintoihin kiinnittymistä ammatillisessa koulutuksessa*. Heidän tavoitteenaan on tuoda esiin opiskelijoiden kokemuksia ja näkemyksiä opiskelun arjesta, erityisesti opintoihin kiinnittymisen haasteista ja mahdollisuuksista erilaisissa ammatillisen oppimisen ympäristöissä. Tutkimukseen haastateltiin 17–19-vuotiaita toisen vuoden opiskelijoita, jotka opiskelivat liiketaloutta, kone- ja tuotantotekniikkaa tai sosiaali- ja terveys-

alaa. Tuloksena oli, että nuoren kokema turvallisuus ja sen mukana tuleva varmuus ja osallisuus, realistiset odotukset tulevaisuudesta ja ajan antaminen kasvulle olivat keskeisiä opintoihin kiinnittymistä tukevia tekijöitä. Kavereiden olemassaolo ja tuki olivat ensiarvoisen tärkeitä. Artikkelissa pohditaan, millaisia mahdollisuuksia ja haasteita uudistunut ammatillinen koulutus tuottaa opiskelijoille ja mitä työyhteisöjen tulisi ottaa huomioon nuorten opiskelijoiden opintoihin kiinnittymisessä.

Auli Airila, Pauliina Mattila-Holappa, Anna-Leena Kurki ja Mikko Nykänen (2019) tarkastelevat *työelämässä oppimista, ohjausta ja oppilaitosyhteistyötä työpaikkojen näkökulmasta*. He selvittävät neljää seikkaa: 1) Millaisia ovat työpaikkojen valmiudet ja resurssit ohjaamiseen? 2) Miten työpaikoilla tunnetaan uudistunut ammatillinen koulutus? 3) Miten siihen on valmistauduttu? sekä 4) Millaisena työpaikkojen ja oppilaitosten välinen yhteistyö näyttäytyy. Tulos on, että vastaajat näkivät useita kehittämistarpeita työpaikkojen ohjausosaamisessa ja -resurssissa sekä oppilaitosyhteistyössä. Eniten ohjaamiseen liittyvää tuen tarvetta oli eri kieli- ja kulttuuritaustaisten opiskelijoiden ohjaamiseen, osaamisen arviointiin sekä työskentelyä koskevan palautteen antamiseen. Tietoisuus ammatillisen koulutuksen uudistuksesta oli varsin heikkoa. Artikkelissa tarkastellaan kehittämistarpeita muun muassa ohjausosaamisen ja yhteistyökäytäntöjen näkökulmista ja tuodaan esiin työturvallisuuden ja työhyvinvoinnin näkökulma työelämässä oppimiseen.

Annukka Tapanin ja Arto O. Salosen (2019) artikkeli *Myönteisten oppimiskokemusten tekijät ja uudistuva opettajuus ammatillisessa koulutuksessa* rakentaa näkymiä ammatillisen koulutuksen nykytilaan opiskelijoiden silmin. Tutkimuksessa etsittiin vastauksia kahteen kysymykseen: 1) Mit-

kä tekijät ovat opiskelijoiden näkökulmasta keskeisiä myönteisten oppimiskokemusten muodostumiselle? ja 2) Millaisia odotuksia opiskelijat asettavat ammatillisen koulutuksen opettajalle myönteisten oppimiskokemusten edistämiseksi? Tutkimuksen teoreettinen kehys rakentui opiskelukokemusta määrittelevistä tekijöistä ja uudistuvaan opettajuuteen liittyvistä tutkimuksista. Tutkimusaineistona oli opiskelijoiden kirjoittamat kirjoitelmat. Tulosten mukaan keskeisimmät hyvän opiskelukokemuksen tekijät olivat autenttisuus, yhteistoiminnallisuus, henkilökohtaisuus ja ohjauksellisuus. Opiskelijat odottavat ammatilliselta opettajalta ammattialan esimerkkinä toimimista eli substanssiasiantuntijuutta sekä ohjausta ja oppimisen asiantuntijuutta, mikä viittaa pedagogiseen asiantuntijuuteen.

Hannu Puhakka ja Riitta Lumme (2019) tarkastelevat opettajan muuttuvaa työtä ammattikorkeakoulukontekstissa artikkelissaan *Terveysalan opettajan kokemuksia verkkopainotteisesta opetuksesta ammattikorkeakoulussa*. He selvittivät bioanalytiikan, radiografian ja sädehoidon sekä suun terveydenhuollon opettajien kokemuksia verkkopainotteisesta opetuksesta ammattikorkeakoulussa. Tutkimustulosten mukaan opettajat kokivat verkko-opetuksen haastavana. Haastavuus oli yhteydessä pedagogisen ja teknisen tuen riittävyyteen sekä odotusten ja toteuman väliseen jännitteeseen. Opettajien tyytymättömyyttä aiheuttavat opiskelijoiden oppimisesta huolestuminen ja työn hallinnan menettäminen. Verkko-opetuksen suunnittelun vaatavuus ja moninaisuus haastavat kirjoittajien mukaan uudistamaan verkko-opetuksen opetusprosessin.

Kirja-arviossaan Antti Maunu (2019) arvioi Frank Martelan ja Karoliina Jarenkon toimittamaa teosta *Itseohjautuvuus* –

miten organisoitua tulevaisuudessa? ja Sari Torkkolan kirjaa *Lean asiantuntijatyön johtamisessa*. Molemmat kirjat esittelevät ilmiöitä, joita on käsitelty myös ammatillisen oppilaitosten uudistuneessa arjessa. Maunu toteaa, että teokset voivat toimia tärkeinä virikkeinä reformin toimeenpanolle ja oppilaitosten johtamiselle. Martelan kirjassa huomiota herättää aikakauden murrokseen liittyvä ihmiskuvan murros, uuden ihmisen synty. Itseohjautuva ihminen on joustava, kyvykäs ja alati läpinäkyvä itselleen ja omille tarpeilleen.

Artikkelien perusteella voimme todeta, että uudistunut ammatillinen koulutus on edelleen sekä uhka että mahdollisuus. Ohjaukselle, keskusteluille ja yhteistyölle on tarvetta työpaikkojen, opiskelijoiden ja opettajien kesken. Tarvitaan kohtaamisia ja yhteistä puhetta siitä, mikä muuttuu, on muuttunut tai pysynyt ennallaan. Vähemmälle puheelle onkin jäänyt se, mikä ei muutu. Ammattien sisällöissä, kohtaamisissa, vuorovaikutuksessa, opetuksessa ja ohjauksessa on uusia vivahteita, mutta myös paljon ennallaan olevaa sisältöä. Olisiko seuraava tutkimuskohde siinä, mikä ei muutu, kun kaikki muuttuu?

Lähteet

Airila, A., Mattila-Holappa, P., Kurki, A.-L., & Nykänen, M. (2019). Työelämässä oppiminen, ohjaus ja oppilaitosyhteistyö työpaikkojen näkökulmasta. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja*, 21(2), 24–41.

Heinilä, H., Holmlund-Norrén, C., Kilja, P., Niskanen, A., Raudasoja, A., Tapani, A., & Turunen, K. (2018). *Rohkeasti uudistumaan! Opetus- ja ohjaushenkilöstön osaamistarpeet -raportti. Parasta osaamista -verkostohanke 3/2018*. Luettu osoitteesta https://www.oph.fi/download/190043_Rohkeasti_uudistumaan_osaamistarveselvitysten_raportti.pdf

Hiltunen, K., Goman, J., Kilpeläinen, P., Korpi, A., & Vettenniemi, J. (2018, joulukuu 4). Ammatillisen koulutuksen uudistuksella on hyvät edellytykset onnistua [blogikirjoitus]. Luettu osoitteesta [tuksen-uudistuksella-on-hyvät-edellytykset-onnistua/](https://blogi.karvi.fi/2018/12/04/ammattillisen-koulu-</p></div><div data-bbox=)

Kukkonen, H. (2018). Osaamisperusteisuus ja opettajan identiteetti. Teoksessa H. Kukkonen, & A. Raudasoja (toim.), *Osaaminen esiin – ammatillisen koulutuksen reformi ja osaamisperusteisuus* (ss. 24–35). Tampereen ammattikorkeakoulun julkaisuja, sarja A, tutkimuksia 23. Luettu osoitteesta <http://julkaisut.tamk.fi/PDF-tiedostot-web/A/23-Osaaminen-esiin.pdf>

Laki ammatillisesta koulutuksesta 2017/531.

Luettu osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2017/20170531>

Niitylahti, S., Annala, J., & Mäkinen, M. (2019). Opintoihin kiinnittyminen ammatillisessa koulutuksessa. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja*, 21(2), 9–23.

Maunu, A. (2019). Kuinka ohjata itseohjautuvuuteen ja tehokkaaseen toimintaan? Kirja-arvio. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja*, 21(2), 74–79.

Maunu, A. (2018). Opettaja, kasvattaja ja jotain muuta. Ammatillisten opettajien ammatti-identiteetti arjen käytäntöjen näkökulmasta. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja*, 20(4), 70–87.

Opetus- ja kulttuuriministeriö. (2019). *Ammatillisen koulutuksen reformi*. Luettu osoitteesta <https://minedu.fi/amisreformi>

Opetus- ja kulttuuriministeriö. (2018). *VTSIO 2030 työryhmien raportit*. Luettu osoitteesta https://minedu.fi/documents/1410845/12021888/Visiotyöryhmien+yhteinen+taustaraportti_v2.pdf/d69fc279-d6a9-626d-deac-712662738972/Visiotyöryhmien+yhteinen+taustaraportti_v2.pdf.pdf

Puhakka, H., & Lumme, R. (2019). Terveysalan opettajan kokemuksia verkkopainotteisesta opetuksesta ammattikorkeakoulussa. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja*, 21(2), 58–73.

Pylväs, L., Nokelainen, P., & Rintala, H. (2018). Finnish Apprenticeship Training Stakeholders' Perceptions of Vocational Expertise and Experiences of Workplace Learning and Guidance. *Vocations and Learning*, 11(2), 223–243.

Rintala, H., Mikkonen, S., Pylväs, L., Nokelainen, P., & Postareff, L. (2015). Työpaikalla tapahtuvaa oppimista ja ohjausta edistävät ja estävät tekijät. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja*, 17(4), 9–21.

Tapani, A., & Salonen, A. (2019). Myönteisten oppimiskokemusten tekijät ja uudistuva opettajuus ammatillisessa koulutuksessa. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja*, 21(2), 42–57.

Virolainen, M. (2018). Changing patterns of transition to VET and from VET to higher education: the on-going Finnish VET reform. Teoksessa L. M. Herretera, M. Teräs, & P. Gougoulakis (toim.), *Emergent issues in vocational education and training: Voices from cross-national research* (ss. 578–606). Tukholma: Premiss.